Az új szövetkezeti mozgalomért

SOMAI JÓZSEF

A szövetkezeti intézményrendszer társadalom- és gazdaságtörténeti jelentõségének feltárása és a kutatás eredményeinek alkalmazása Erdélyben idõszerûvé vált. Az erdélyi szövetkezeti mozgalom múltjával és a nemzetközi és európai uniós szövetkezeti gazdálkodási modellekkel teljesen ellentétes az erdélyi gazdálkodás mai helyzete. Ha rövidesen nem történik gyökeres változás a mentalitásban és elmarad a változtatáshoz szükséges feltételek kialakítása az EU-csatlakozás elõtt, a vidék gazdaságának katasztrófája várható.

A romániai magyarság érdeke, hogy az egész Románia számára kihívást jelentõ gazdasági modernizációban megfeleljen a civilizált piaci normáknak, mindez viszont csakis jól szervezett gazdasági és társadalmi cselekvéssel válhat elérhetõvé. A gazdasági elemzõk, akárcsak a Romániai Közgazdász Társaság Szövetkezeti Kutatócsoportja, arra a felismerésre jutott, hogy a vidéki – de ez által a teljes – romániai magyar lakosság szociális és gazdasági nehézségeit legeredményesebben a korszerû szövetkezeti hálózat kialakítása gyõzheti le. Ezért szükséges a régi szövetkezeti mozgalom tapasztalata és az európai szövetkezeti modell és tapasztalat alkalmazása a romániai közegben, de annak is tudatában vagyunk, hogy ez az adaptációs folyamat nem valósulhat meg a szükséges tudományos kutatómunka és a szakmai közvélemény-formálás, megmérettetés nélkül. Elsõsorban tehát a tudományos képzési rendszerben és szakmai szervezetek keretében kellene kutatni és megvitatni a szövetkezeti vállalkozási formát, mint amely egyre dinamikusabb szerepet játszhat a helyi közösségek és erõforrások megtartásában és gyarapításában.

Lényeg- és elõrelátó a véleménye Náznán Jenõnek, a Maros Megyei Mezõgazdasági Igazgatóság vezérigazgatójának az Agrárvilágnak adott nyilatkozatában: „Ha minden faluban lenne egy-egy szövetkezet, az gondoskodhatna a begyûjtésrõl, kalibrálásról, csomagolásról, a piackutatásról, a termelõnek csak az lenne a dolga, hogy megtermessze az árut. Így ki lehetne menni vele a piacra (és itt nem lakótelepi zöldségpiacokra gondolok), folyamatosan lehetne értékesíteni a többletet a nagy üzletláncokon keresztül. Azok viszont csak úgy kötnek üzletet, ha minõségi, csomagolt árut kínálnak nekik. Az értékesítésnek ezt a részét vállalhatnák fel a már említett szövetkezetek, amelyek szinte teljesen hiányoznak az egész erdélyi régióban.” (Krónika, 2003. szeptember 8.) Az idézett gondolatok a gyakorlati tapasztalt szakember rálátását igazolja, és figyelmeztet arra, hogy a szövetkezetek ügyében alig vagyunk túl a nullán. Az általa elhangzottak igazságán túl egy olyan társadalmi szolidaritásra van szükség, amely megteremti az együttmûködést az RMGE rendszerében mûködõ fiókokkal, gazdakörökkel, az oktatási és politikai kompetenciákkal, önkormányzatokkal, népfõiskolai programvezetõkkel, helyi civil szervezetekkel.

Ehhez a szolidaritáshoz csatlakozik a Romániai Magyar Közgazdász Társaság szövetkezeti mozgalommal foglalkozó kutatócsoportja is, tekintettel arra, hogy álláspontunk szerint a vidék versenyképessége visszanyerésének egyik útja a szövetkezetesítés. Alább közöljük a kutatócsoport szándékát, kutatási tervét és az eredmények alkalmazásának lehetõségét:

1. A szövetkezeti kutatás és adatbázis-készítés aktualitása és terve – kutatási program

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) Szövetkezeti Kutatócsoportja interdiszciplináris megközelítésben szándékszik történetiségében feltárni, és a mai nemzetközi, európai uniós modellekkel egybevetve, elemezni a szövetkezeti intézményt, amely hosszú hagyományra tekinthet vissza Erdélyben, s amelynek újraindítása jórészben megoldaná a romániai magyar közösség gazdasági problémáit. A szövetkezetet olyan intézménynek látjuk, amely bizonyítottan pozitív eredményekkel mûködött Erdélyben, a XIX. századtól kezdõdõen a magyar szövetkezeti rendszer XX. század közepén történt államosításáig. Emellett a szövetkezetek azon kevés gazdasági intézmények közé tartoznak, amelyek a legközelebb állnak személyhez és közösségi kulturális értékekhez. E megállapításokat jórészt a múltbeli önszervezõdési hagyományokat elemzõ, valamint a történelmi forrásokat feldolgozó tanulmányok igazolják. (Ezek a tanulmányok többek között az RMKT szakmai közlönyének, a Közgazdász Fórumnak a szövetkezeti rovatában jelentek meg, valamint az „Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából” c. kötetben.)[1] Viszont más gazdasági és szociológiai folyóiratok (Magyar Kisebbség, Székelyföld, Balázs Ferenc emlékkönyv, Szövetkezetek, HVG, Pulzus, stb.) elemzései is kimutatják és elemzik az általában

[1] Vincze Gábor: Az erdélyi magyar szövetkezetek sorsa a második világháború után. *Valóság* 1998. 3. 38–55.
Imreh István: Bölöni Farkas Sándor emlékezete. *Közgazdász Fórum* 2000. március. III. évf. 1. sz.
Imreh István: Bölöni Farkas Sándor. In: Somai József (szerk): *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából.* RMKT, Kolozsvár, 2001, 74–84.
Vincze Gábor: Az erdélyi magyar szövetkezetek félévszázada. Uo. 275–290.
Guzs Ferenc: Balázs Ferenc, a szövetkezeti mozgalom apostola. Uo. 291–300.
Guzs Ferenc: Nagy Zoltán és az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom. Uo. 300–310.
Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918–1940. *Magyar Kisebbség*, 2000. 2. 322–341.
Kerekes Jenõ: A kolozsvári Méhkas Diákszövetkezet. *Közgazdász Fórum* 2002. február, V. évf. 1. sz.
Hunyadi Attila: A kisebbségi magyar szövetkezeti intézmény a két világháború között. *Korunk* 2002. április. 65–76.
Hunyadi Attila: Nemzetépítés és szövetkezeti politika. *Székelyföld* 2002. május. 81–129.

vett romániai, s ezen belül a romániai magyarság jelenlegi, kommunizmus utáni átmeneti társadalmának gazdasági és szociális problémáit, valamint e problémák szövetkezeti úton való megoldásait,[2] melynek fontosságát különösen az a tény indokolja, hogy Románia lakosságának, s ezen belül a romániai magyarságnak közel 60%-a falusi környezetben él, s az aktív lakosság 38%-át a mezõgazdasági szektor foglalkoztatja, kiegészítõ ágazataival együtt.

A nemzetgazdaságon belül elfoglalt e magas aránya ellenére is elmondható, hogy a mezõgazdaság elmaradott válságos állapotban van, mert:[3]

– az inputok és gépek beszerzése túlságosan költséges a kedvezõtlen árak és hitelhiány miatt, emiatt alacsony a mezõgazdaság gépesítettsége; ugyanakkor a meglévõ gépparkok nem arányosak a birtokrészekkel, illetve a birtokstruktúrát a felaprózottság és elszórtság jellemzi;

– a mezõgazdasági termékek értékesítésének óriási problémája, hogy egyrészt a hitelhiány és mûszaki-szakmai elmaradás miatt nehezen lehet megfelelõ minõségû termékeket elõállítani, másrészt a városi fogyasztóközönség csekély vásárlóereje miatt nem talál megfelelõ értékesítési piacot a termelõréteg; (a lakosság zöme ugyanakkor reálbérének több mint háromnegyedét élelmiszervásárlásra költi, az élelmiszertermékek árszínvonala pedig lassan megközelíti a magyarországi, sõt európai árszínvonalat);

– míg a feldolgozó vállalatok a mai napig is monopolhelyzetben maradtak, nem alakult ki a valódi versenyhelyzet, a családi gazdaságok legnagyobb része önellátásra van berendezkedve vagy az árukereskedésnek van kiszolgáltatva, termékét önköltségi áron, helyenként ez alatt kényszerül eladni;

– mindezek következtében magas a vidéki munkanélküliség, és nagy hiányok mutatkoznak a szociális és kulturális szolgáltatásokban.

– a magántulajdon megszüntetésével együtt kényszeren alapuló, ún. szocialista termelõszövetkezeti rendszer hiteltelenítette mind a „szövetkezet” valódi fogalmát, mind bármilyen, a „közjó, közösség” iránti kooperatív attitûdöt. Emiatt a ’90-es években nem alakulhatott ki az erdélyi magyarság körében életképes értékesítési, feldolgozóipari vagy hitelszervezeti hálózat.

A gazdasági problémák kulturális kihatása nagy. A romániai magyar falusi általános iskolát végzettek közül csupán 5% tanul tovább középiskolában, és csupán 1% egyetemen.[4] Más gazdasági és szociális problémákra, mint például az alacsony reálbérek versus magas árak; alacsony minõségû és túlzsúfolt szociális és kulturális szolgáltatások, lásd kórházak, orvosi rendelõk, óvodák, iskolák gyenge felszereltsége, a romániai magyar civil szervezõdések, alapítványok próbálnak megoldásokat találni a magyar ajkú gyermekek, családok számára (pl. az illyefalvi, dévai, csíksomlyói, zsoboki gyermekmentõ programok, az Iskola Alapítvány szociális ösztöndíjai, szórványkollégiumok, szórványbuszok).[5] Ezeknek az alapítványi karitatív akcióknak természetesen megvan a maguk jelentõsége, ám amint az alapítványok elhivatott vezetõi is felismerték, mindez korántsem elég. Az ideig-óráig tartó megsegítésekkel, a szinte kizárólag külföldrõl érkezõ pályázati pénzekkel érdemben lehetetlen hosszú távra megbízhatóan jó irányban változtatni az erdélyi magyarság helyzetét. Ehhez hatékony intézményteremtõ szociálpolitika szükséges.

Ilyen szociálpolitikai jelentõségû intézmény a szövetkezeti intézmény. Az RMKT szövetkezeti kutatócsoportja azzal a céllal jött létre, hogy a szövetkezeti intézmény típusait, valamint erdélyi elõzményeit és újraalakulásának körülményeit interdiszciplináris (jogi, közgazdasági, szociológiai, történelmi) megközelítésben feltárja, és szakmai vitákra bocsássa tanulmányok, munkamegbeszélések, workshopok, konferenciák keretében. Hisszük ugyanis, hogy múltbeli hagyományaink alaposabb ismerete és megértése nélkül minden jelenbeli politikai cselekvés dilettantizmusnak minõsül. Mivel a fejlett országokban az egyik legkorszerûbb gazdasági intézmény a szövetkezet (az Európai Unióban és Észak-Amerikában ma is a legsûrûbb hitelhálózatot alkotják a hitelszövetkezetek), és a szociális igazságosság és emberközpontú gazdaság egyik kezdeményezõi és megvalósítói voltak a szövetkezetek, Kelet-Európában is elkerülhetetlen lesz a szövetkezetek visszahonosítása. A szövetkezetek sikeres újjászervezéséhez elõször két tényezõ szükséges: a kedvezõ törvényes keret és az oktatási-szakképzési-kutatási intézmények munkája, majd azt szorosan kell követnie a szervezés-

Imreh Ernõ: Emlékezés egykori iskolaszövetkezetekre. *Közgazdász Fórum* 2002. június, V. évf. 3. sz.
Hunyadi Attila: Az erdélyi szász és román nemzetiségi szövetkezetek. *Közgazdász Fórum* 2002. június, V. évf. 3. sz.
Somai József: A Székely Kongresszus üzenete. *Közgazdász Fórum* 2002. augusztus, V. évf. 4. sz.,
Hunyadi Attila: A szövetkezeti vállalkozási modell és típusok kialakulása. *Közgazdász Fórum* 2002. október, 5. sz.
Györfi Dénes: A Hangya Szövetkezetek Nagyenyedi Központja. *Közgazdász Fórum* 2002. december, V. évf. 6. sz.

[2] *Balázs Ferenc emlékkönyv*. EMKE. Romániai Magyar Népfõiskolai Társaság, 1997.
Birtalan Ákos: Vitaindító. Kisebbségi magyar gazdaságpolitika. *Magyar Kisebbség* 1999. 2–3. sz. 286–292.
Fórum. Kisebbségi magyar gazdaságpolitika.(Hozzászólások a vitaindítóhoz). *Magyar Kisebbség* 1999. 4. sz.; Birtók József: *Szövetkezzetek*, 1995.

[3] Vincze Mária dr.: Új agrárpolitika és a mai romániai falu valósága. *Pulzus* 1997. ápr. 4. 14–16.
Neményi Ágnes: Átrétegzõdés a rurális Erdélyben. *Pulzus* 1997. jún. 20; *Pulzus* 1997. júl. 4.

[4] A kolozsvári Babeº-Bolyai Tudományegyetem BTK, Péntek János professzor felmérésének szóbeli közlése alapján. Lásd még Vincze Mária dr.: Új agrárpolitika és a mai romániai falu valósága. *Pulzus* 1997. ápr. 4. 14–16.

[5] Az önszervezõdés kalotaszegi példája. Egyházi komplexum Zsobokon. *Pulzus* 1997. május 16. Lásd még: Kató Béla: Az új gazdasági élet kihívásai a lelkipásztori munkában. *Keresztény Magvetõ* 1994. 1. 13–16.

nek, amelyhez társadalmi összefogásnak kell társulnia.

2. Kutatásaink és az adatbázis szerkezete:

I. A szövetkezetek kialakulásának társadalmi és gazdasági körülményei (történelmi, gazdaságszociológiai rész). Kutatók: Egyed Ákos, Csetri Elek, Hunyadi Attila, Olti Ágoston.

A szövetkezetet mint gazdasági kihívásokra, válságokra adott önszervezõdési, önsegélyezési és önkormányzati szervezetet értelmezzük, ezért az elsõ fejezetben a szövetkezetek kialakulásának gazdasági és társadalmi feltételeit, indokait, valamint az adott korban releváns eredményeit elemezzük. Az erdélyi szövetkezetek kialakulásának helyes megértéséhez szükséges elõbb összefoglalni az európai, és ezen belül a magyarországi szövetkezeti típusok és hálózatok kialakulásának körülményeit, korszakolását a XIX. századtól a XX. század végéig. Az erdélyi szövetkezeti mozgalom kiépítésének korszakolása ugyanis a kommunizmus korszakáig többnyire szinkronban mozog a nyugati párhuzamokkal: társadalmi átstrukturálódásra (1848/49) és válságokra (1873, századforduló kivándorlása, elsõ világháború és az 1930-as évek gazdasági csõdje) adott válasz. A második világháború utáni, nyugat-európai helyi szintû gazdasági újjáépítés szintén a szövetkezetek révén valósul meg (Marshall-segélyek), Kelet-Európa szovjet befolyási övezetében viszont ezzel ellentétben a szövetkezetek autonómiájának megcsorbítására, államosítására került sor (1945/1948-tól 1989-ig). Az 1990-es évek demokratizálási folyamataiban és a gazdasági modernizációban ismét kihangsúlyozott szerepet kaphatnának a szövetkezetek (Phare, Tacis, Sapard segélyprogramok), ugyanis a strukturális alapokhoz, támogatáshoz és hitelekhez csakis a szövetkezetekbe, egyesületekbe, gazdakörökbe tömörülõ családi gazdaságok juthatnak hozzá.

Az erdélyi szövetkezeti mozgalom fejlõdésének sajátos jegyeit ugyanebben a fejezetben domborítjuk ki: külön nemzetiségi (magyar, szász, román, sváb) szövetkezeti intézményrendszer kialakulása a Monarchia idejében; a trianoni határváltozások után pedig a Romániában kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarság intézményrendszerének küzdelme a román állam atomizáló és beolvasztó intézkedései ellen.

Itt jegyezzük meg, hogy a két világháború közötti idõszakban, amikor az állami iskolákban megszüntetik a magyar anyanyelvi oktatást, s az erdélyi magyarok óvodától egyetemig csupán a felekezeti iskolákban tanulhatnak anyanyelven, a szövetkezetek szerepe is felértékelõdik, szoros kölcsönös együttmûködés alakul ki e gazdasági jellegû intézmény és más erdélyi magyar szervezetek között (pl. egyházak és szövetkezetek érdekvédelmi, gazdasági és kulturális együttmûködése). Mivel az egyházak mellett a szövetkezeti intézményrendszer volt a legnagyobb lélekszámú társadalmi szervezet (1938-as, 1947-es adatok szerint is az erdélyi magyarság felét integrálta), a szövetkezeti mozgalom történetének kutatását a gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásain túl mûvelõdéstörténeti, egyház- és iskolatörténeti, helytörténeti szempontból is fontosnak, újat hozónak tekintjük.

Az erdélyi magyar szövetkezetek önkormányzatiságának 1938-tól kezdõdõ korlátozását, majd 1945–48 közötti államosításának, vagyona kisajátításának történetét – a helytörténeti monográfiák hiányában – fõleg politikatörténeti makroszinten és oral-history visszaemlékezések alapján tudjuk elemezni, ezért az államosítási törvényeket a jogszabályozásról szóló negyedik fejezetben tárgyaljuk bõvebben.

II. A szövetkezeti típusok és érdekvédelmi szervek kialakulása és mûködése napjainkig (történelmi és közgazdasági rész). Kutatók: dr. Kerekes Jenõ, Somai József, Hunyadi Attila, Györffy Dénes, Györfy Lehel, Oláh Sándor, Csomos Attila, Fodor Imre. Tárgykörök: hitelszövetkezetek, hitelbankok; mezõgazdasági jellegû (beszerzõ és értékesítõ, termékfeldolgozó szövetkezetek); biztosítási szövetkezetek (Gazdák Biztosító Szövetkezete, Minerva Biztosító); kisipari és szolgáltató városi szövetkezetek; szociális jellegû szövetkezetek (gyógyszertár, kórház); vidékfejlesztõ és kulturális szövetkezetek (AVE, Minerva könyvkiadó); szövetkezeti érdekvédelem (szövetkezeti központok, hálózat); szövetkezeti sajtó (központi és regionális lapok); szövetkezeti képzés (teológiai intézetek, középiskolák, egyetemi tanszékek és kutatóintézetek) és iskolaszövetkezetek.

III. Nemzetközi és európai uniós szövetkezeti politikák és érdekvédelmi szervezetek. Kutatók: Simon Sándor, Szabó G. Gábor. Tárgykör: érdekvédelmi szervezetek (Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége, ILO – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, Európai Bizottság XXIII. Szövetkezeti és Szociálpolitikai Igazgatósága, európai szintû és országos szövetkezeti szervezetek összetétele és mûködése), szövetkezeti politikák, törvényhozás, európai szövetkezeti modellek alkalmazása Romániában.

A szövetkezeti intézményrendszer nemzetközi és európai modelljeit azon funkciók mentén elemezzük, amelyeket a szövetkezetek hagyományosan betöltenek: infrastruktúra-teremtõ/piac-kiegyensúlyozó szerep; gazdasági értéktöbblet-teremtõ funkció; foglalkoztatás- és szociálpolitikai szerep; kulturális szerep; társadalmi, piacgazdasági funkció. E funkciók köré csoportosítva vizsgáljuk meg a nemzetközi szövetkezeti modellek romániai alkalmazhatóságát, illetve ennek pozitív hatásait, eredményeit az erdélyi magyar közösségek, kistérségek, mikrorégiók fejlesztése szempontjából.

IV. Jogszabályozás és adópolitikák. Kutatók: dr. Kerekes Jenõ, Vallasek Magdolna. Tárgykör: 1875-ös kereskedelmi törvény, 1898-as hitelszövetkezeti törvények elemzése; a román szövetkezeti törvényhozás 1945-ig; államosítási törvények a

kommunista idõszakban (1945-tõl 1989-ig); az átmeneti idõszak szövetkezeti törvényei és törvényjavaslatai (1990, 1996, 1999). A jogszabályokat és szövetkezeti alapszabályokat a szövetkezeti önkormányzatiság és önszervezõdéshez való emberi jogok szempontjából elemezzük, illetve vetjük össze a nemzetközi szövetkezeti elvekkel és törvényekkel, nemzetközi szervezetek ajánlásaival.

V. Szövetkezeti gondolkodók, személyiségek és szervezõk (Gróf Károlyi Sándor, Gidófalvi István, Bölöni Farkas Sándor, Ürmösi József lelkész, Korparich Ede, Balázs Ferenc, Nagy Zoltán, Márton Áron, Rohay László). Kutatók: Hunyadi Attila, Györffy Dénes, Gúzs Ferenc, Somai József.

VI. A kutatócsoport munkájának kiértékelése. A kutatás következtetéseit foglaljuk össze, kitekintést nyújtva a feltárt hagyományok alkalmazhatóságáról, hasznosíthatóságáról. A szövetkezeteket a piacgazdaság és a jogállam intézményeiként értelmezve, múltbeli példákra és jelenlegi párhuzamokra utalva, elméletileg felvázoljuk a szövetkezetek infrastrukturális, gazdasági, szociálpolitikai, kulturális és társadalmi jelentõségét.

VII. Forrásközlés, CD-ROM adatbázis összeállítása. Szerzõk: a kutatási csoport tagjai. Tárgykör: törvényszövegek, alapszabálytípusok, nemzetközi szövetkezeti alapelvek; statisztikák, térképek, fontosabb levéltári iratok; államosított szövetkezeti ingatlan vagyon (székházak, bérpaloták, üzemek) fényképei, valamint az ingó vagyon (részvények) még élõ tulajdonosainak (szövetkezeti tagok) vagy örököseinek névsora; erdélyi szövetkezeti szaklapok (Szövetkezés 1925–1948, Szövetkezeti Értesítõ 1933–1948, Hangya Naptár) repertóriumainak elkészítése; irodalomjegyzék (tematikus és annotált bibliográfia, mely kiindulópontként szolgálhat a téma iránt érdeklõdõ szakembereknek is)[6]; az RMKT kolozsvári könyvtárában a szövetkezeti mozgalom történetére és jelenére vonatkozó forrásanyag kutathatósága érdekében már (2002-ben) elindított szövetkezeti részleg kiegészítése, valamint az adatbázis elküldése az érdekelt közgyûjteményeknek, közintézményeknek, szakmai szervezeteknek.

3. A kutatócsoport tagjai:

Szakmai irányítók és kutatók: Csetri Elek külhoni akadémikus, Kolozsvár, Egyed Ákos külhoni akadémikus, Kolozsvár, Kerekes Jenõ professzor, jogász, Kolozsvár, Somai József közgazdász, (kutatócsoport szervezõje) Kolozsvár;

Kutatók: Gúzs Ferenc közgazdász, Kolozsvár, Györfi Lehel, tanársegéd, Babeº-Bolyai Tudományegyetem, Györffy Dénes, történész, Nagyenyed, Hunyadi Attila doktorandus, PPKE –BKÁE Gazdaságtörténet Ph.D, Kolozsvár, Olti Ágoston, történelem szakos hallgató, Babeº-Bolyai Tudományegyetem; Vallasek Magdolna, jogász, Kolozsvár, Csomós Attila RMGE elnök, Fodor Imre, mérnök, Simon Sándor, kutató, Békéscsaba, Oláh Sándor, kutató Csíkszereda, Szabó G. Gábor, kutató, Budapest.

4. Az RMKT Szövetkezeti Kutatócsoport hosszabb távú szövetkezeti akcióterve:

1. fázis: Feltárás, kutatás, közlés, adatbázis (2003–2004): CD-ROM adatbázis; tanulmánykötet; publikációk (Közgazdász Fórum, média); munkamegbeszélések és konferenciák; stratégiai tervezés;

2. fázis: Oktatásszervezés (2004/2005): felnõtt oktatás; szakoktatás; egyetemi; középiskolai; workshopok; tankönyvek, adatbázisok; vendégtanárok;

3. fázis: Szövetkezeti szervezés (menedzselés) (2004/2005); szociológiai felmérések; döntéshozás; operatív csoportok; hálózati csoportok; szakmai csoportok; partneri kapcsolatok.

Az RMKT Szövetkezeti Kutatócsoportja elkötelezettséget vállal arra, hogy a kutatási eredményeit összegezõ tanulmánykötetet, valamint a forrásokat tartalmazó multimédiás (CD-ROM) adatbázist kiküldi a szakközvélemény-formáló intézményeknek: közgazdasági, jogi, agrár-közgazdasági, gazdaságszociológiai és történelem egyetemi tanszékeknek, könyvtáraknak és levéltáraknak. A szakmai véleményezésre így kiküldött adatbázis egyrészt kiindulópontként is szolgálhat majd más, különbözõ területeken mûködõ szakmai köröknek, másrészt alapját képezhetné kutatócsoportunk hosszabb távú szövetkezeti akciótervének is, logikusan vezetve a múltfeltárás és interdiszciplináris szakmai vitákon keresztül a szakemberképzés és legvégül a szövetkezetek újraindításának megvalósíthatósági tervéig.

A Szövetkezeti Kutatócsoport eddigi eredményeinek összefoglalása a tervezett tanulmánykötetben és CD-ROM adatbázison alapját képezné egy hosszú távú munkaprogramnak, hiszen az oktatásszervezés egyik kézikönyveként lehetne használni. Ugyanakkor szerényen merjük remélni, hogy más tudományos szakmai körök és szervezetek, önkormányzati és politikai intézmények is hasznosíthatják kutatócsoportunk adatbázisát és publikált eredményeit – esetleg pozitív kritikákkal, kiegészítésekkel – ezáltal pedig létrejönne egy olyan szakmai-tudományos és civil szervezõdési együttmûködés, amely hosszabb távon kedvezõ feltételeket teremtene az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazására: a szövetkezeti szakemberképzés intézményesítésére, szövetkezeti szervezésre és hitelkonstrukciók létrehozására a romániai magyarság körében.

[6] Gazdaság- és jogtörténeti munkák. Országos vagy nemzetközi monográfiák. Regionális vagy szövetkezeti típusonkénti monográfiák. Magyarországi és erdélyi szövetkezeti mozgalmak. Gazdasági és politikai rendszer és szövetkezetek. Törvények, törvényértelmezések, irányelvek. EU integráció, globalizáció és szövetkezetek. Kelet-európai szövetkezeti rendszerek, mentalitástörténet. Közgazdasági elemzések. Gazdaságetika és szövetkezetek. Ökológia és szövetkezetek. Enciklopédiák és lexikonok. Levéltári források. Honlapok.

Ezt a Fórum számot teljes egészében a szövetkezeti problémának szenteltük, mert kiemelt fontosságát mérlegelve, szeretnénk a huszonnegyedik órában mindazoknak a figyelmét erre a fontos kérdésre terelni, akik tehetnek valamit többségi vidéki lakosságnak sorsán változtatni és szolidaritást vállalnak velünk.

Ebben a különszámban szeretnénk a figyelmet a szövetkezetek kérdése felé terelni, s csupán vázlatos betekintésre próbálunk lehetõséget teremteni: visszapillantás a szövetkezetek történelmi gyökereire (Csetri); a román, szász szövetkezetek alakulása Erdélyben (Hunyadi); legelterjedtebb szövetkezeti formák Európában (Simon); a szövetkezetek sorsa a XX. század közepén (Oláh, Olti); a szövetkezeti jogtörténet vázlata (Vallasek); a lakosság elmarasztaló véleménye a szövetkezetekrõl napjainkban (Györfy); a szövetkezetesítés aktualitása és fontossága (Csomós, Györffy); Nagy Zoltán tanulmányútja 1936-ban.

A szövetkezeti gondolat régmúltjából

CSETRI ELEK

Az örök emberben jelen lévõ jó, a lelkiismeret mindig azt diktálja, hogy segítsünk bajba jutott társainkon. Azért foglalatik benne az összefogás és segélynyújtás eszméje a keresztény jócselekedetrõl szóló tanítástól a céhek társas szellemén és a cserkészet egymás kölcsönös támogatásán át a katonák bajtársiasságáig és a jelenkori nagyméretû szervezõdések segélynyújtási programjáig. Ilyen mélyen gyökerezik az emberiség múltjában a gazdasági összefogás, a szövetkezés gondolata. Ezen mit sem változtat az, hogy az utolsó három negyedévszázadban a totalitárius politikai rendszerek súlyosan visszaéltek e lényegében nemes gondolattal és szándékkal.

Joggal fogalmazza meg a népi szólásmondás, hogy „Nem szóval, de pénzzel jó a segítség." – az emberi társadalom gyámolító készségének anyagi vonzata a segélynyújtás legváltozatosabb formája, közülük pedig nem utolsósorban a pénzbeli támogatás.

Az egymással szövetkezõ ember annál magasabb anyagi támogatási formákat alakított ki, minél magasabb szakaszába lépett fejlõdése során. A középkori ipari érdekvédelmi szervek – a céhek – keresztény hitben gyökerezõ szabályzatba foglalták társulási szándékukat. Az egyik legrégibb ilyen írásos emlék, a XIV. századi firenzei céhstatutum, az elsõk között ezt az eszmét így fejezi ki: „A keresztény tanítás apostola mondotta, hogy mindnyájan legyünk testvérek Krisztusban…" – Ezen alapgondolat jegyében nem csak az ipari munkaszervezés, termelés és piac vonalán alkottak cikkelyeket, hanem a céhtagok kölcsönös érdekvédelmére és támogatására is.

A céhrendszer társadalmi célja, erõs szervezete és tekintélye egyenes következménye volt, hogy segítsen a bajba jutott társakon. Nyilvánvalóan ezt kívánta a „dicséretes szép egyenes egyezség" és a „mindenkor hasznos jó rendtartás", amirõl a zilahi csizmadiacéh 1759. évi szabályzata beszél. A fenti nemes gondolatok, a segélynyújtás és önsegélyezés jegyében alkották meg a céhek saját anyagi alapjukat: a céhládát, a társládát, a pénztárat, ahol a mesteremberek befizetéseibõl befolyt összeget õrizték. A *czéh ládáját* Kolozsváron már 1589 óta írásos hivatkozások említik. Nem véletlenül kezelte a pénzt tartalmazó céhláda kulcsait rendszerint egy vagy két tekintélyes céhmester („atyamester", „dékány", titkár). A pénz felhasználását és elszámolását szigorúan ellenõrizték. Hiszen az összegyûjtött krajcárokat-forintokat nemcsak a céhélet mindennapi szükségleteire fordították, hanem abból támogatták segéllyel vagy kölcsönnel a bajba jutott céhtagokat és azok hozzátartozóit. Az egyedülálló beteg céhtagokat például felváltva vigyázták és gondozták-táplálták, eltartásukra ugyanakkor támogatást biztosítottak a társulat *tõkepénzébõl.* A céhtag elhalálozása esetén tisztességes *eltakarítására,* temetésére, ha a szükség úgy kívánta, a céh társládájából juttattak:

„ ...ha betegségében az õ költségében megfogyatkozna, a ládából 25 vagy 50 krajcárt adgyanak neki költsön és ha meggyógyul annakutána tartozzék a kölcsönzött pénzt négy hétre megfizetni" – írja az említett zilahi céhstatutum.

Ezzel a kisváros felsorakozik olyan fontos erdélyi ipari-kereskedelmi központok mellé, mint Brassó, Nagyszeben vagy Kolozsvár, amelyeknek céhszabályzata törvényként írta elõ az önsegélyezést, el egészen a tagtársat megilletõ tisztes eltemettetésig. Itt említjük, hogy Kolozsvár földmûves hóstáti városlakóinak temetkezési társulata már a XVI. században õsi rendtartás pontjaihoz igazodva mûködött.

Az önsegélyezés emlékezetre méltó formáit alakította ki az egymással társuló ember a bányászat területén is, amelynek olyan nagy múltja van Erdély földjén. A „bányák éjjelében" dolgozó munkások, ezer veszélynek kitéve nem egyszer szerencsétlenség áldozatai lettek, a földalatti munkától, a fertõzött vizenyõs levegõtõl, rossz táplálkozástól megbetegedtek, s többnyire idejekorán elpusztultak. Mindez elég indok volt arra, hogy a veszélyeztetett bányásznépesség társadalmi összefogással segítsen magán, megfelelõ keretet keressen és szervezkedjen.

A bányászság önsegélyezésének sajátos formája a *társláda* /Bruderlade/ intézménye volt, mely az idõközben megszûnt bányászcéh segélyezõ funkcióját vitte tovább. Neve is mutatja, hogy ez az anyagi segélyezési rendszer német földrõl vándorolt hozzánk. Ismeretes, hogy Felsõbánya bányásztársadalma már